

Tamara Spalajković

Once Upon a Time in Planýrka

26. 4. – 9. 6. 2024

čt-ne / thu-sun 14-19 / 2-7 pm kurátorka / curated by Nela Klajbanová

Planýrka je rozsáhlá stráž náležící k městské části Brna Ponava, situované severně od centra Brna, v níž se nachází nákupní centrum Královo Pole. Planýrka je územím s neregulovanou bujnou zelení, mokřadem a bohatou biodiverzitou. V rámci biologického průzkumu bylo v roce 2023 zjištěno, že území obývá na 360 druhů rostlin a zvířat, včetně 39 druhů na škále ohrožení – od zákonem chráněných až po kriticky ohrožené druhy, např. čejka chocholatá, která patří mezi nejrychleji ubývající druh ptactva u nás. Planýrka je tak jedinečným ekosystémem, kde spolu koexistují stovky druhů i na pozadí ruchu a cílů velkoměsta – pro jeho zachování je proto nezbytné zabývat se strategiemi pro více než lidské soužití.

Městská divočina Planýrka je kromě přírodních procesů dlouhodobě ovlivňována urbanizací, tržními záměry a složitými vlastnickými vztahy. Území má specifický geomorfologický charakter – je zde přítomný sesuv, který mohou jakékoliv okolní demolice či zástavby výrazně zatížit a aktivovat. Z důvodu nedostavěné kanalizace v okolních částech Brna je pak znečišťován místní mokřad. Zatímco zprávy vědecké obce a aktivistů a aktivistek opakovaně trvají na tom, že lokalita je hodna ochrany, úřady spíše upřednostňují komodifikaci území skrze developerské záměry. I přesto, že město zamítlo návrh Kanceláře architekta města Brna územního plánu města Brna 2021, aktuálně postupující developerské projekty mapované portálem BRNO BRZO signalizují, že zamýšlené stavby by v případě realizace mohly zničit podmínky pro vícedruhové soužití a podpořit už tak přítomný sesuv půdy. Tyto kroky dokládají jednoznačně prolidské přístupy zájmu, které neberou ohledy na místní jedinečnou biodiverzitu a ani na nestabilní půdní podloží.

Reflexi ekosystému Planýrky a předpokladům pro místní mezidruhové soužití se věnuje vizuální umělkyně Tamara Spalajković v rámci svého uměleckého doktorandského výzkumu *Imaginace jako cesta ke spravedlivějším prostorovým politikám* na brněnské Fakultě výtvarných umění. Výzkum zahrnuje field recordings (tzv. terénní nahrávky), textové, obrazové a video výstupy. Jeho součástí je mimo jiné ilustrativní ztvárnění zmíněného biologického hodnocení z roku 2023, na kterém spolupracoval Matěj Sláma. Záměrem této vizualizace je reprezentace všech žijících druhů v lokalitě, jejichž životní podmínky jsou ovlivněny urbanizací a nejsou zohledněny v rozhodovacích procesech dalšího městského plánování. Toto ztvárnění je více způsoby přeneseno také do výstavy, ať už jmenovitým výčtem všech druhů, tak také objektem spirály, jež je spekulativní představou o zasedání všech druhů u „kulatého stolu“, u kterého mohou jednotliví zástupci druhů žijících v lokalitě diskutovat a být tak součástí dalších rozhodovacích procesů při nakládání s krajinou.

Výstava *Once Upon a Time in Planýrka* na výzkum navazuje a je vyprávěním o mezidruhovém soužití na brněnské stráni. Společensko-urbanistický development v něm doplňují spekulativní narativy mapující antropogenní vliv a postupné proměny krajiny. Autorka mimojiné zpochybňuje stávající postupy městského plánování, které ignorují místně specifické mnohodruhové soužití.

Ve videu *Net Worth* (2023), na kterém umělkyně spolupracovala s Danielem Rajmonem a Jakubem Daňkem,

sledujeme příběhy několika postav, které k území zastávají různorodé postoje – mají zde zaměstnání, jsou vyslány na výzkumnou misi, chtějí zde investovat nebo trávit volný čas. Video využívá fikční a spekulativní mody vyprávění, aby popsalo komerční a politické zájmy zasahující jak do samotného tvaru území, tak i do podmínek pro spolužití a mezidruhových vztahů. Území se stává činitelem, který svými vlastnosti ovlivňuje územně-plánovací procesy. Další rovinou, kterou v *Net Worth* sledujeme, je splynutí člověka s technologií *brain computer interface* (ve videu nazvané *Synapse Pro*), které ilustruje prohloubení technokratického růstu zaměřeného na zisk. Video *Interception Urbanization* (2024) vzniklo o několik měsíců později a volně navazuje nejen na *Net Worth*, ale také na celý příběh Planýrky. V obou videích sledujeme holubí dvojici, jež nás po lokalitě provádí a představuje nám problémy, které se s životem na Planýrce a její budoucností pojí. *Net Worth* končí zpěvem dvou holubích společníků, kteří si povzdechují nad současnou gentrifkací a developerskými projekty, způsobujícími nedostupné bydlení nejen pro lidi, ale zástavbami na přírodních lokalitách také pro zvířecí a rostlinné druhy. Na začátku *Interception Urbanization* pak jeden holub druhému poděkuje, že s ním zpíval. Jejich vyprávění se zde prolíná s utopistickými představami, jak by mohla Planýrka vypadat, kdyby se ekosystém udržoval s přihlédnutím ke zde sídlícím druhům.

Není pochyb o tom, že prostor jako ekologická nika utrpěl antropocentrickými rozvojovými projekty; lze však vyprávět i jiné příběhy – hlubokou historii odolnosti a přizpůsobivosti krajiny, ale také jednotlivých živočišných a rostlinných druhů vůči změnám životního prostředí. Planýrka se tak stává případovou studií mnohem širší problematiky – politiky městského plánování, urbanizace a obnovy ekosystému.

Nela Klajbanová

Jak ses o problematice na Planýrce dozvěděla? Proč ses začala zajímat právě o Planýrku?

Od té doby, co bydlím v Brně, jsem Planýrku, jako jednu z mála větších zelených ploch v blízkosti centra, navštěvovala z různých důvodů. Hlavně během lockdownu jsme tam chodívali nakupovat do pustého Tesca nebo na dumpster diving, dělat oheň nebo na vyhlídku. Na společných procházkách po Planýrce s Danielem Rajmonem (spoluautor videa *Net Worth*) jsme přemýšleli o zvláštní podobě tohoto místa a prozkoumávali jsme její méně přístupné části.

Fascinovalo nás až nepatřičné umístění staveb, neregulovaná zeleň, opuštěný stadion a místní mokřad. Lokalita pro nás představovala příklad deregulovaného městského území. Měli jsme tušení, že toto místo bylo v centru nějaké, pro nás neznámé kauzy, a tak jsme začali pátrat po informacích.

Daniel narazil na text Šárky Svobodové a Jaroslava Sedláka *Brněnský sportovní sen*, kde podrobně popisují urbanizaci celé lokality, např. problematickou stavbu (dnes opuštěného) stadionu za Lužánky nebo Bobby centra. Tento text nám potvrdil, že problematika kolem Planýrky je mnohem komplexnější, než jsme si původně mysleli, a to právě skrze její vrstevnatou historii a částečnou nepodřízenost městské urbanizaci. Rozhodli jsme se o Planýrce natočit film, k jehož tvorbě se přidal i Jakub Daněk, a tak vzniklo video *Net Worth*.

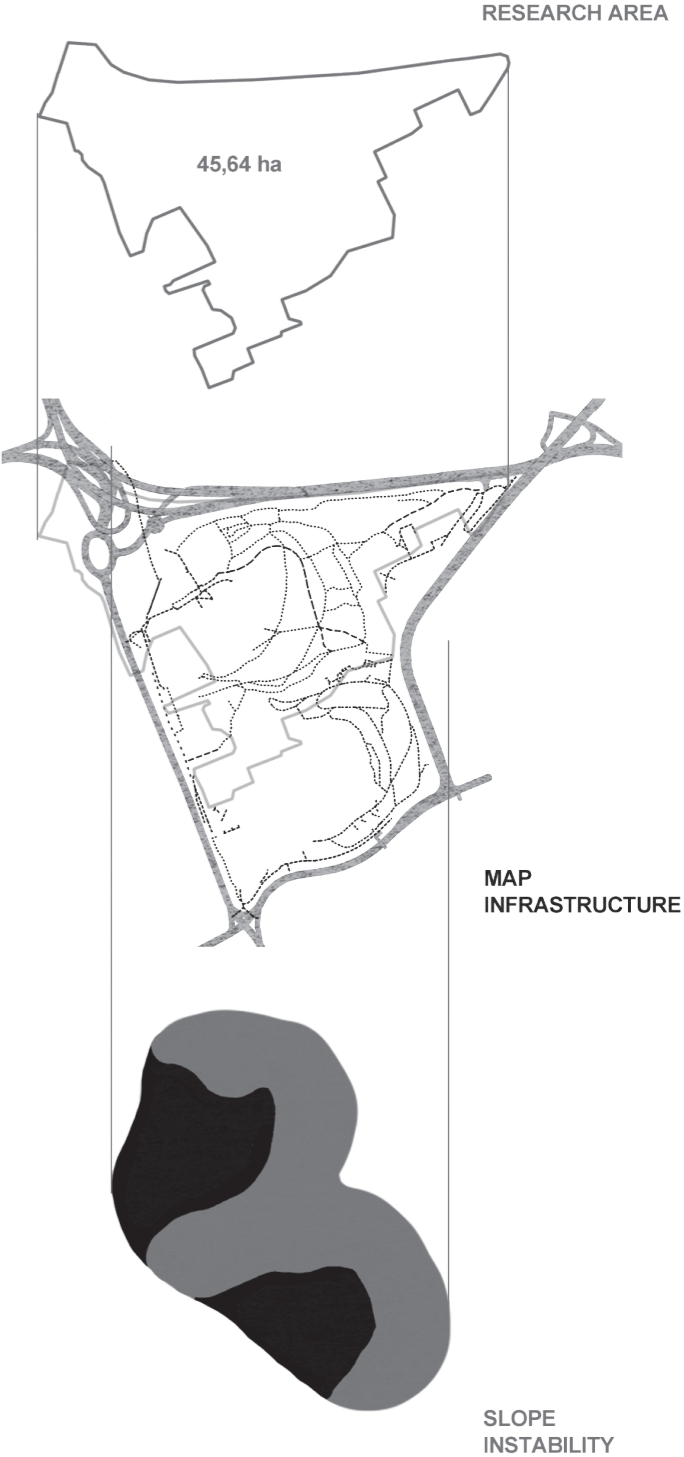
Během tvorby videa mě začal zajímat místní ekosystém celkově, tak jsem se rozhodla pokračovat v dalším a hlubším zkoumání Planýrky.

Zabývala ses v rámci výzkumu možnými řešeními, jak lokalitě pomoci? Jaká ta řešení mohou být?

Pro výzkum bylo zásadní zjištění, že na vývoj lokality působí více faktorů, včetně těch nelidských. Na lokalitě se nachází sesuv půdy, jehož působení ovlivňuje stavební plány. Zároveň je celý svah v soukromém vlastnictví, a je rozdělen mezi vícero majitelů. Vzniká tak střet zájmů. Neaktuálnější situace je, že se v místě Rákosiny u Červeného mlýna, kde se nachází mokřad, má postavit retenční nádrž. Dle rozhovorů, které jsem prováděla s geologem Oldřichem Krejčím, současná stabilizace sesuvu není dostatečnou ochranou, bylo by tedy vhodné ponechat svah jen jako městskou zeleň. Ornitolog Jan Sychra tvrdí, že samotná rákosina, která se nachází na Planýrce, je velmi vzácným ekosystémem pro hnízdění a život ptactva. V ideálním případě by se tak měly v plánovacích procesech zohlednit potřeby přítomných druhů, ale i nelidských entit, jako je sesuv. To by znamenalo najít nové vhodné místo pro umístění retenční nádrže a v ideálním případě nějaká forma ochrany svahu nebo i celého území.

Komunikovala jsi o problémech na Planýrce i se zástupci města Brno? Vedou se na radnici nějaké diskuze o možných dalších krocích při nakládání s lokalitou?

Bohužel jsem v rámci výzkumu neměla kapacitu iniciovat komunikaci s městskou správou. Jelikož nad samotným územím má zodpovědnost vícero stran (soukromé osoby, město, Brněnské vodárny a kanalizace), je třeba ke komunikaci přistoupit komplexně a připravit si konkrétní

argumentaci pro všechny strany. Výsledky výzkumu a ideálně i samotná videa by možná mohly sloužit jako podklady pro takový proces. Během letošního roku plánujeme s Kateřinou Singer, doktorandkou z Fakulty Architektury, pokračovat ve výzkumu, v jehož rámci budou vznikat alternativní územní návrhy, které budou vícedruhové potřeby na lokalitě zohledňovat. Plánuju se také podílet na argumentaci a strategii komunikace s BVK (Brněnské vodárny a kanalizace) a městskými úřady. Myslím si, že je momentálně důležité situaci na Planýrce popularizovat a otevřít veřejnou diskuzi. Přípravuji procházky a přednášky s odborníky a odbornicemi. Příští rok v květnu má pak proběhnout symposium ve spolupráci s kolektivem Agronauts*, kde budeme lokalitu zkoumat skrze performativní postupy.

A jaké jsou další plány s Planýrkou? Myslíš, že se dají ještě nějaké procesy ovlivnit?

Město Brno se neustále snaží lokalitu využít pro stavební účely. Na portálu BRNO BRZO jsou viditelné současně plánované projekty na Planýrce – mezi nimi jsou otevřené sportoviště v místě bývalé hokejové haly, Aquapark za Lužánky (plánovaný již od 90. let), vědecké pracoviště Mendel Quarter. Dále je v plánu demolice stadionu Za Lužánky. Projekt stavby již zmiňované filtrační nádrže stále čeká na finanční prostředky od městských úřadů. V tento moment je tedy ještě prostor pro to vstoupit do diskuze o nacházení alternativní lokality pro stavbu nádrže a možnost naopak začít pečovat o ekosystém rákosiny. Zůstává otázkou, jakým způsobem bude sesuv reagovat na další stavby a demolice. K tomu je potřeba využít občanské strategie, připravovat argumentaci na schůzky s BVK, případně realizovat další kampaně. Ráda bych se spojila s dalšími lidmi, kteří by měli zájem a znalosti se zapojit do tohoto procesu.

Rozhovor vedla Nela Klajbanová s Tamarou Spalajković v dubnu 2024.

Tamara Spalajković (1996, Bělehrad) je umělkyně, výzkumnice a hudebnice. Absolvovala studium v ateliéru Video na brněnské FaVU VUT v Brně. V současnosti na FaVU studuje doktorský program, kde se věnuje uměleckému výzkumu, v rámci něj vytváří doku-fikční videa, ve kterých se zabývá vlivem urbanizace na mezidruhové soužití. Tamara Spalajković je součástí hudebního labelu FaVU, v minulosti byla členkou redakce časopisu Bublina. Spolu s Danielem Rajmonem má kapelu Keiko Sei, samostatně tvoří experimentální elektronickou hudbu jako hiding season.

Net Worth, 2023, 44:00 min.

Intercepting Urbanization, 2024, 09:32 min.

Zdroje a literatura

BRNO BRZO: Developerské projekty a plány (online)

Krejčí, O., Krejčí, V., Kašperáková, D., 2020. *Engineering Geological Limits of the Urban Development of the Brno City*. Acta Geologica Slovaca, 12(2), pp. 107–119.

Sychra, J. 2018. Rákosina u Červeného mlýna – zanikající mokřadní ráj? Časopis Veronika (2) pp. 24–27. (online)

Návrh Územního plánu pro společné jednání (2024, online)

Jaroslav Sedlák – Šárka Svobodová, Brněnský sportovní sen. Urbanistický a architektonický vývoj sportoviště za Lužánkami, Na prahu zítřka (2014)

Databáze svahových deformací České geologické služby List 24-32-25, kód s.n. 2 (online)

Štaud, T. Brněnská městská divočina - studie využití lokality Planýrka, Diplomová práce. Masarykova Univerzita (2022)

Videa vznikla na Fakultě výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně v rámci projektu *Imaginace jako cesta ke spravedlnějším prostorovým politikám* podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023. Výstava je podpořena dotacemi z Ministerstva kultury ČR a Hlavního města Prahy.

Video *Net Worth* vzniklo ve spolupráci s Jakubem Daňkem a Danielem Rajmonem.

3D animace pro video *Intercepting Urbanization*: Sofie Gjuríčová
Grafické zpracování dat: Matěj Sláma
Architektura výstavby: Kateřina Radakulan
Grafika: Nela Klimová
Produkce: Tereza Vinklárková, Anna Davidová

Technické zajištění: Max Máslo
Fotodokumentace: Jan Kolský
Poděkování: Markéta Effenbergerová, Sára Märo, Kateř Tureček, Galerie Fotograf, Pavel Dvořák, Studentstvo Ateliéru videa FaVU Brno

etc.

